

Draailier

Een draailier (een vroegere versie ervan wordt ook wel **organistrum** genoemd) is een soort gemechaniseerde viool. De strijkstok is hierbij vervangen door een wiel dat door middel van een zwenkel wordt rondgedraaid en dat met hars stroef gemaakt wordt. De snaren drukken hier tegenaan. De melodiesnaar/snaren (chanterelle(s)) worden met tangenten verkort wanneer de corresponderende toets wordt ingedrukt. De bourdonsnaar/snaren zijn continu te horen maar kunnen per snaar ook in- en uitgeschakeld worden.

Een karakteristieke eigenschap van een draailier is de ritmische begeleiding die ontstaat door bij het draaien aan het wiel vanuit de pols ritmische versnellingen aan te brengen. Op de draailier doet dit de trompetkam in trilling komen wat een ritmisch snerpnd geluid geeft.

Draailieren komen vooral voor in Frankrijk (vielle à roue) en Hongarije (tekerö). De Hongaarse draailier is meestal eenvoudiger van constructie. Het instrument is verwant aan het Zweedse instrument nyckelharpa.

De aanwezigheid van bourdon- en melodiesnaren maakt dat een draailier veelal dezelfde eigenaardigheden deelt met een heel ander instrument: de doedelzak.

Geschiedenis

De eerste draailieren werden reeds in de 9e eeuw gebouwd. Aanvankelijk hadden de instrumenten slechts drie snaren, die tegelijkertijd tot klinken werden gebracht, later werd dit aantal soms uitgebreid tot zes. Draailieren werden in verschillende groottes en stemmingen gebouwd. De grootste instrumenten waren tot ca. 180 cm lang en werden soms door twee spelers tegelijk bespeeld. Vanaf de 13e eeuw komen draailieren veelvuldig voor op afbeeldingen (er zijn afbeeldingen uit die tijd uit o.a. Spanje (Santiago de Compostella) en Frankrijk overgeleverd), en wordt aan het instrument een stembaar tangentensysteem toegevoegd, dat de snaarlengthe op de juiste lengte kan brengen om een gewenste toonhoogte te produceren. Het instrument werd zowel in wereldlijke als geestelijke muziek ingezet, maar raakte in de kunstmuziek op de achtergrond bij de opkomst van orkesten in de 16e en 17e eeuw. In de volksmuziek bleef het instrument lange tijd populair. Een enkele keer ontmoet men de draailier in de "ernstige" muziek: zo worden een draailier én een doedelzak ingezet in de sinfonia *Die Bauernhochzeit* van Leopold Mozart, om de landelijke sfeer te onderstrepen; en aan het Franse hof werd een draailierversie gespeeld van Vivaldi's concertreeks *De vier jaargetijden* onder de naam "Les Saisons amusantes" van de hand van Nicolas Chédeville.

Heropleving

In Vlaanderen en Nederland kent de draailier een heropleving sinds het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw, die kadert in een algemene herwaardering van de traditionele en historische muziek en instrumenten. Pioniers in die tijd waren groepen als 't Kliekske in Vlaanderen (met bouwer Herman De Wit) en Voorheen Turf en Wolverlei in Nederland. Omdat het instrument in deze streken zo goed als uitgestorven was moest veel werk worden verzet om oude bouw- en speeltechnieken te reconstrueren. Daarbij was de nooit uitgestorven draailiertraditie in Frankrijk van onschatbare waarde. Tegenwoordig worden cursussen en stages georganiseerd voor zowel het bouwen als het bespelen.

Andere benamingen

- Duitsland: *Bauernleier* of *Drehleier*
- Engeland: *Wheel fiddle/Hurdy gurdy*
- Frans: *Vielle à roue*

